

ÎNFIINȚAREA TEATRULUI NAȚIONAL ROMÂN DIN CLUJ (1919)

Manifestările culturale ale poporului român din Transilvania în perioada dualismului austro-ungar s-au constituit într-o componentă esențială, puternic individualizată și conturată, a mișcării naționale românești. În condițiile unei vieți politice parlamentare restrictive, prea înguste pentru mișcarea politică românească, i-a revenit *culturalului* menirea de a prelua unele atribute ale acțiunilor naționale. Cultivarea tradițiilor culturale unitare românești, susținerea, promovarea și apărarea aspirațiilor legitime ale poporului român în plan general cultural au făcut ca manifestările culturale să se transforme în veritabile școli de educare politico-națională a maselor largi.

Mișcarea teatrală românească, care-și propunea, printre altele, și înființarea unui Teatru Național, a dobândit o formă de exprimare mai coerentă, mai dinamică și mai penetrantă odată cu înființarea, în 1870, a „Societății pentru crearea unui fond de teatru român”¹. Adunările anuale ale acestei societăți, ținute în mijlocul unui interes general românesc, au fost de fiecare dată, indiferent de orașele în care s-au ținut, adevărate sărbători ale spiritului și simțirii românești.

Gustul pentru teatru a fost cultivat în rindurile poporului român și de spectacolele oferite cu generozitate de formațiile de amatori de pe întreg cuprinsul Transilvaniei², ca și de prezențele cu valoare de simbol ale unor trupe vestite din România. Jocul artiștilor din țara liberă picura în sufletul spectatorilor pe lângă mesajul artistic al pieselor și o undă de nostalgie, dar și de „visare” a unui viitor comun al tuturor românilor.

În strădaniile pentru înfăptuirea deplinei unități naționale s-a angajat plenar întregul popor român, aducînd, în unele momente, grele sacrificii de sînge pe altarul idealului național.

---

¹ Vezi culegerea de studii *Centenarul „Societății pentru crearea unui fond de teatru român (1870—1970)*, Oradea, 1972, 245 p.

² Aurel Buteanu, în lucrarea *Teatrul românesc în Ardeal și Banat*. Volum editat de Teatrul Național din Cluj cu prilejul împlinirii unui sfert de secol de activitate. 1919—1944. Timișoara, 1944, la p. 59 oferă următoarele date despre reprezentațiile românești din Transilvania:

între 1815—1865	400
” ” 1865—1898	850
” ” 1898—1906	1183
” ” 1907—1914	1140.

Revoluția populară românească din toamna anului 1918 din Transilvania³, revenirea României în rindurile Puterilor Aliate, au creat condițiile favorabile pentru convocarea și desfășurarea Marii Adunări Naționale de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia, care a hotărât unirea pe veci a Transilvaniei cu România.

Caracterul democratic și popular al actului unirii Transilvaniei cu România a demonstrat atunci, și pentru totdeauna, maturitatea politică la care ajunsese poporul român, reflectată și în receptarea și aplicarea fermă a principiului dreptului popoarelor la autodeterminare.

Unirea Transilvaniei cu România, operă a poporului român și nu un dar al Marilor Puteri, a fost sancționată de oficialitățile de la București cu mult înaintea încheierii tratatului de pace cu Ungaria, în pofida unei indispoziții temporare a Marilor Puteri⁴.

La Alba Iulia, în zilele de 1 și 2 decembrie 1918, s-au ales organe regionale — Marele Sfat Național și Consiliul Dirigent —, care, în conformitate cu prerogativele conferite de guvernul țării, urmau să întreprindă măsurile adecvate în vederea instituirii în fapt a vieții de stat românești în Transilvania, ca prim pas pe calea procesului amplu de unificare legislativ-instituțională la nivelul întregii țări⁵.

Instituirea vieții de stat românești în Transilvania după 1 Decembrie 1918, ca o concretizare a Hotărârii de Unire, s-a făcut însă din cauza factorilor externi (Convenția militară de armistițiu de la Belgrad din 13 noiembrie 1918, cele două campanii militare din aprilie-mai și iulie-august 1919), în mai multe etape, nedorite de poporul român, și anume: ianuarie-martie 1919 în județele de pină la limita răsăriteană a Munților Apuseni; aprilie-mai în Sălaj, Bihor, Sătmăr și Maramureș; mai-august 1919 în Banat și zona Aradului.

Abia după preluarea efectivă a puterii de către statul român, prin Consiliul Dirigent, s-a putut trece la reorganizarea diferitelor sfere ale activității economice, politice sau culturale.

Prin înlăturarea asupririi naționale, care împiedicase și pe plan cultural-științific manifestarea plenară a poporului român din Transilvania, s-au creat condiții propice pentru afirmarea mai energică a spiritualetății românești în diferitele ei ipostaze.

În pofida greutăților reale cu care era confruntată societatea românească, în general, după anii lungi de război, Consiliul Dirigent, bucurându-se de concursul generos al tuturor celor care năzuiau la progresul general românesc, înțelegând imperati vele momentului istoric, dar și cele de perspectivă ale poporului român, după largi consultări, a întreprins măsuri judicioase care au condus la punerea bazelor unor insti-

³ Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, vol. II, București, 1983, p. 72—115.

⁴ Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918—1920)*, Cluj-Napoca, 1985, p. 26—30.

⁵ Vezi pe larg lucrarea mai sus citată.

tuții de învățămînt, științifice, de cultură sau artă românești, care, prin activitate și publicații, au probat competența și spiritul creator ale poporului român, Clujul devenind sediul celor mai reprezentative. Clujul anilor 1919—1920 a cunoscut o efervescentă cultural-științifică românească deosebită. Împlinirile celor doi ani au fost de-a dreptul spectaculoase, nu numai prin numărul instituțiilor create, cît mai ales prin importanța și prestigiul lor. Astfel că, rînd pe rînd, și-au deschis larg porțile Universitatea Daciei Superioare, Academia de Agricultură, Institutele de matematică, fizică, chimie, științele naturii, de istorie, Institutul de Speologie, Grădina Botanică, Conservatorul de Muzică, Teatrul Național și Opera Română.

Pornirea atît de hotărîtă în noua etapă s-a datorat patriotismului, entuziasmului, spiritului de abnegație ale unor veritabili purtători și răspînditori de știință, artă și cultură transilvăneni, dar și conlucrării fructuoase a învățaților de pe cuprinsul întregii țări. Nimic nu s-a conceput fără înmănunchierea eforturilor savanților, oamenilor de cultură și de artă ale românilor de pretutindeni. Comunitatea vieții spirituale care a devansat unirea politică a acționat în perioada de după Marea Unire ca un important factor de accelerare a procesului de dezvoltare și unificare generală a țării.

Într-un asemenea context de eforturi și strădanii românești s-au derulat și acțiunile care au vizat înființarea Teatrului Național la Cluj în anul 1919.

În procesul de organizare internă a Consiliului Dirigent, al cărui președinte era Iuliu Maniu, s-a creat o Secție a Artelor, încadrată în Resortul de Culte și Instrucțiune Publică, condus pînă în martie 1919 de Vasile Goldiș și apoi pînă la desființarea Consiliului Dirigent (aprilie 1920) de Valeriu Braniște. Și unul și altul se afirmaseră plenar în mișcarea cultural-politică românească a vremii.

La 30 ianuarie 1919, Consiliul Dirigent l-a numit pe omul de cultură Tiberiu Brediceanu, ca șef al Secției Artelor⁶. El își va proba atunci, și în timp, competența, înaltul profesionalism, fidelitatea față de creația artistică românească, impunîndu-se ca o personalitate de primă mărime a culturii acestui popor. În august 1919, T. Brediceanu va deveni șeful Resortului de Ocrotiri Sociale, unde va trece și Secția Artelor, asigurîndu-se astfel elementul de continuitate al demersurilor aflate în curs de desfășurare.

Înființarea unui Teatru Național românesc la Cluj preocupa nu numai Consiliul Dirigent, ci și opinia publică românească.

Primul turneu întreprins de Teatrul Național din București în Transilvania unită cu România, în aprilie-mai 1919, a însemnat un nou imbold pentru „zidirea“ acestei instituții de cultură.

⁶ Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, *Inv. M. 168*. Proces-verbal din 30 ianuarie 1919.

Ion Agirbiceanu, aducînd un patetic omagiu artiștilor bucureșteni⁷, constata, cu regret, că „noi [românii transilvăneni]... Nu ne-am putut ridica în trecut, din propriile noastre puteri, niciodată deasupra reprezentățiilor date de diletanți, în orașe și la sate. N-am avut nici un teatru stabil, nici o trupă de artiști adevărați“. Subliniind importanța politico-națională a acestor spectacole, el pleda cu convingere pentru înființarea unui „teatru permanent care să dezrobească deplin sufletul românesc de influența artei străine, și să-l pătrundă în îmbătătoarea aromă a artei naționale“.

Peste cîteva zile, la 14 mai 1919, vor fi preluate de către statul român, prin cîte o comisie condusă de Onisifor Ghibu, secretar general la Resortul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Universitatea și Teatrul din Cluj. Acest act, expresie a suveranității naționale, a făcut posibil, în seara aceleiași zile, spectacolul Teatrului Național din București în sala Teatrului din Cluj⁸. A fost o seară emoționantă, de aleasă sărbătoare românească.

În lunile următoare s-au făcut pași concreți în vederea organizării Teatrului Național și a Operei Române. Tiberiu Brediceanu i-a invitat pe artiștii Zaharia Bârsan și Constantin Pavel să întocmească și să supună dezbaterii Consiliului Dirigent propuneri pentru înființarea Teatrului Național, care urma să aibă două secții: una de dramă și comedie și una de operă și operetă, ceea ce cei doi au și făcut.

Aceste demersuri și-au găsit un ecou prompt în presa vremii. În articolul *Teatru românesc la Cluj*, apărut în „Patria“ din 21 septembrie 1919, I. Tîmpănaru afirma: „Sîntem informați din sursă sigură că în curînd vom auzi între zidurile acestui teatru [maghiar] cuvîntul românesc... Clujul, care încetul cu încetul își revine la rolul lui adevărat de centru puternic al culturii românești va avea în curînd și un teatru național românesc.

Deschiderea acestui viitor templu al Thaliei române și focar de cultură sufletească se va face în curînd...“.

Consiliul Dirigent a discutat în mai multe ședințe chestiunile referitoare la înființarea, organizarea și finanțarea Teatrului Național (11, 13, 15 septembrie 1919), dezbaterile fiind sintetizate în Decizia nr. 3910 din 18 septembrie 1919, emisă la Sibiu de Președinția Consiliului Dirigent⁹. Zaharia Bârsan a fost numit directorul trupei de dramă și comedie, iar C. Pavel, director al Teatrului Național. Alte hotărîri cu privire la întreținerea clădirii, la salarizarea personalului teatrului s-au luat în ședințele Consiliului Dirigent din 22, 26 septembrie 1919, 13 februarie, 10 și 19 martie 1920, 3 aprilie 1920.

⁷ „Ca și neîntrecuții, binecuvîntații soldați ai României, n-ați pregetat nici voi să vă grăbiți pentru mîntuirea noastră... Știați, simțiați că dezrobirea în numele căroră veniți e necesară pentru consolidarea și închegarea României Mari, și ați venit să deșteptați și să întăriți sufletul românesc, conștiința românească, singura temelie solidă a Țării tuturor Românilor“. În *numele artei*, în *Patria* (Cluj), an. I, nr. 65 din 4 mai 1919.

⁸ A. Buteanu, *op. cit.*, p. 144; Zaharia Bârsan, *Teatrul românesc în Ardeal, în Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918—1928*, vol. II, București, 1929, p. 1257.

⁹ A. Buteanu, *op. cit.*, p. 145—150.

După înștiințarea primită la 15 septembrie 1919 din partea Consiliului Dirigent, Zaharia Bârsan, fiind actor în București, și-a început căutările în vederea constituirii trupei de artiști¹⁰.

În paralel, la 1 octombrie 1919, Valentin Poruțiu, prefectul orașului Cluj, a preluat efectiv, pe seama statului român, edificiul Teatrului, oprind și reprezentanțiile teatrale maghiare în incinta acestui edificiu. Acestea se puteau desfășura, din acel moment, în clădirea Teatrului de vară din oraș¹¹.

Misiunea lui Z. Bârsan de a constitui trupe era destul de dificilă, în condițiile în care majoritatea actorilor de seamă erau deja angajați la teatrele naționale sau particulare. Dar, fire entuziastă și energică, Zaharia Bârsan nu putea concepe ca ceva să mai poată împiedica împlinirea unui ideal de mult visat — constituirea unui teatru național românesc în Transilvania. De aceea „dau sfoară în țară“ — cum va scrie el mai târziu — printre prieteni, prin gazete, prin scrisori și peste câteva zile încep să-mi vină răspunsuri încurajatoare¹². La 25 octombrie 1919 au sosit la Cluj, venind de la București, artiștii. Au fost primiți fără fast și fără flori. Au fost întâmpinați de o zi de toamnă rece, dar cât de cald vor bate inimile spectatorilor pentru această primă trupă a Naționalului clujean.

La 4 noiembrie 1919 s-au început repetițiile¹³, iar la 1 decembrie 1919, la împlinirea unui an de la Unirea Transilvaniei cu România, a avut loc prima reprezentație la Teatrul Național din Cluj, precedată de un emoționant cuvânt rostit de Z. Bârsan. S-au jucat apoi drama într-un act *Se face ziuă* de Z. Bârsan și *Poemul Unirii* de același autor¹⁴. A doua zi a avut loc un spectacol cu piesa *Ovidiu* de V. Alecsandri. „Luni [1 decembrie] s-a făcut cu o deosebită solemnitate deschiderea Teatrului Național din Cluj“ — scria „Telegraful român“ din 13 decembrie 1919.

Inaugurarea solemnă a Teatrului Național a avut loc la 1 februarie 1920, odată cu a Universității.

La serbările de la Cluj din 1—2 februarie 1920 au participat șeful statului, regele Ferdinand I, reprezentanți diplomatici ai S.U.A., Angliei, Franței, Italiei, Belgiei, Olandei, Greciei, Cehoslovaciei, Poloniei și Spaniei, savanți români și străini de mare reputație, ele avînd pe lângă o semnificație culturală deosebită și o importanță politică profundă. La „serbările de la Cluj — sublinia „Patria“ din 6 februarie 1920 — s-a ratificat de către statele europene și de către America, actul de la Alba-Iulia și realipirea pe veci de vechiul regat a Ardealului, Banatului, Crișanei și Ținuturilor Ungurene“. Aceasta în condițiile în care tratatul de pace cu Ungaria a fost semnat doar la 4 iunie 1920, act ale cărui semnificații le-a surprins atît de plastic, la 5 iunie 1920, Sextil Pușcariu: „Prin iscălirea aceasta se încheie, în sfîrșit, în mod oficial, și pentru noi marea dramă ai cărei actori am fost atît că, la sfîrșitul acestei drame, nu se găsesc cuvintele stereotipe cortina cade ci cortina se ridică. Per-

¹⁰ Z. Bârsan, *op. cit.*, p. 1257—1258.

¹¹ *Patria*, nr. 181 din 4 octombrie 1919. Vezi și interviul lui T. Brediceanu apărut în *GazTrans*, nr. 209 din 8 octombrie 1919.

¹² A. Buteanu, *op. cit.*, p. 156.

¹³ Vezi interviul lui Z. Bârsan din *Patria*, nr. 210 din 8 noiembrie 1919 cu privire la pregătirile ce se făceau în vederea deschiderii stagiunii.

¹⁴ Vezi *Teatrul Național*, în *Patria*, nr. 231 din 7 decembrie 1919.

deaua se dă la o parte pentru o viață nouă. Și e datoria noastră s-o privim în față cu ochii deschiși¹⁵.

Pe drumul larg deschis atunci, Naționalul clujean a urcat cu demnitate treaptă după treaptă în planul culturii românești.

GHEORGHE IANCU

LA FONDATION DU THÉÂTRE NATIONAL ROUMAIN DE
CLUJ (1919)

(Résumé)

L'Union de la Transylvanie avec la Roumanie a créé des conditions meilleures pour l'affirmation de la culture roumaine dans cette partie de l'Etat. En conséquence, en 1919, à Cluj, on a fondé plusieurs institutions culturelles roumaines, parmi lesquelles le Théâtre National Roumain.

---

¹⁵ Sextil Pușcariu, *Memorii*. Ediție de Magdalena Vulpe, București, 1978, p. 499.